

УДК 330.341.1(477.87)

Товканець С. А.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Відомо, що найважливішим принципом соціально-економічного процесу будь-якої країни є наявність і зайнятість ресурсів. Національне багатство України налічує величезні і родючі землі, використання яких може бути основним фактором вирішення проблеми зайнятості населення. Надра держави частково ще й не розвідані, чекають на свою розробку і розумне, раціональне використання. За даними науковців, в надрах України знаходяться лише розвіданих мінеральних ресурсів більш як на 7,5 млрд трл дол. На території України знаходиться близько 20 % світових покладів марганцевих руд і близько 15 % залізних руд. Їх розвідані запаси становлять 33 трл т, однак до промислового освоєння залучено від 40 до 75 % розвіданих запасів основних видів корисних копалин [1].

Проблеми виробничо-ресурсного потенціалу були предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців [1–3].

Але розгляду питання виробничо-ресурсного потенціалу регіонів приділялося недостатньо уваги.

Метою даної статті є аналіз розвитку виробничо-ресурсного потенціалу добувної промисловості Закарпатської області

Відзначимо, що добувній промисловості – секції С – серед 17-и секцій Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) в економіці Західного регіону належить вагоме місце. В Закарпатській області ця секція представлена двома підсекціями, а саме: СА – добування паливно-енергетичних корисних копалин та СВ – добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних. У складі даних підсекцій представлені відповідні їх розділи, зокрема: у підсекції СА ми у відповідності до КВЕД виділили наступні розділи: 10 – добування вугілля, лігніту (крім торфу); 11 – добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги. У підсекції СВ виділені такі розділи: 13 – добування металевих руд; 14 – інші галузі добувної промисловості.

Основні види корисних копалин Закарпаття в наукових дослідженнях на регіональному рівні вперше нами сформовані за видами економічної діяльності – секції С – добувна промисловість. Наукові дослідження засвідчують [3–4], що:

- із паливно-енергетичних корисних копалин підсекції СА найбільші поклади в регіоні газу (вільного), який представлений 4-а родовищами, з них розробляється тільки одне, та готується до розробки також одне. Запаси його становлять 2,7 млрд м³, або 1,54 % до всіх запасів в Україні;

- достатньо значним спектром корисних копалин представлена секція СВ – руди кольорових металів. Особливо значними покладами регіон виділяється щодо корисних копалин свинцевих та цинкових руд, які становлять 75,0 % до такого виду корисних копалин в Україні. Досить значні поклади ртутних руд, які становлять більше 36,0 % до аналогічних покладів держави. Вважаємо, що золотополіметалічні руди, на базі яких вперше в Україні здійснюється добування золота, невірно відображають їх запаси щодо аналогічних запасів в цілому (частка Закарпаття становить 100,0 %);

- регіон виділяється і щодо наявності корисних копалин з декоративного каменю (клас 14.1). Зокрема, запаси мармуру, мармуризованого вапняку та туфу становлять більше 2,0 % аналогічних видів в Україні. Відмітимо, що поклади мармуру надзвичайно багатоспекторні і за якісними характеристиками не гірші за італійські. Не випадково станції метрополітену м. Москви оздоблені закарпатським мармуром;

- вигідно виділяється регіон і щодо наявності будівельного каменю, окремі види якого мають стратегічне значення і притаманні тільки Закарпаттю. Це, зокрема стосується андезиту, андезито-дациту, діорит-порфіриту, ліпорито-дациту та ріоліту, поклади яких становлять 100,0 в Україні;

- високоякісною глиною та каоліном представлений клас 14.22. Так, частка перлітової сировини становить 100,0 % в підсумку до України, доломіту для металургії – 18,7 %, бентонітових глин – 12,5 %, вогнетривкої глини – 13,0 %;

– великою кількістю корисних копалин представлений і клас 14.30 – мінеральна сировина для хімічної промисловості та виробництва добрив. Це, зокрема стосується цеоліту та бариту, поклади яких становлять 100,0 % в підсумку до України, і родовища цих корисних копалин найбільші в Європі. У цьому класі виділяються також корисні копалини з мергелю (79,9 %), мумія червона (15,5 %), вохра жовта (7,7 % до аналогічних в Україні). Значні поклади солі (347,6 млн т, або 2,1 % в підсумку до України).

В цілому мінерально-сировинна база області налічує понад 220 родовищ більш як 30-и видів корисних копалин, серед яких кам'яна сіль, каолін, мармур, поліметали, алуніти, перліти, цеоліти, ліпарити, барити [5]. В своїх дослідженнях ми охопили 90 родовищ, з яких тільки $\frac{1}{3}$ розробляється, а готується до розробки – 8. Враховуючи, що багато з них мають стратегічне значення не тільки для Закарпаття, але і для України в цілому, та недостатню розроблюваність більшості видів корисних копалин, можна констатувати, що їх природно-ресурсний потенціал освоюється незадовільно, про що зокрема засвідчує табл. 1.

Дані наведеної табл.1, які узагальнені на базі 5-и таблиць статистичного щорічника Закарпаття за 2007 р., засвідчують про наступні тенденції діяльності підприємств добувної промисловості регіону за період з 2001, або 2003 р. по 2007 р.:

– якщо частка підприємств добувної промисловості до всіх промислових підприємств області у 2001 р. становила 2,5 %, то у 2003 та 2007 р. – 3,1 %;

– в цілому в промисловості області кількість їх у 2007 порівняно з 2003 р. збільшилась на 16,9 %, або на 271 од., в добувній промисловості – на 20,4 %, або на 10 од., в основному за рахунок підприємств з добування корисних копалин крім паливно-енергетичних;

– проявляється позитивна наростаюча тенденція щодо збільшення обсягів реалізованої продукції. Якщо в усій промисловості області у 2007 порівняно з 2003 р. вони зросли у 2,3 рази, то у добуванні корисних копалин, крім паливно-енергетичних, більш ніж у 2 рази;

– зростаюча тенденція щодо збільшення виробництва продукції в натуральному виразі характерна для таких видів діяльності, як переробка та виробництво природних пісків, яка за аналізований період (2007, % до 2003 р.) збільшилась у 3,8 рази, водночас як у виробництві природних пісків, а також гальки, гравію, щебеню та каменю дробленого виробництво збільшилось від 5,6 % до 6,1 %;

– негативна спадна тенденція притаманна таким видам промислової діяльності, як добування та виробництво вугілля (зменшення становило 50 %), вапна будівельного (зменшилось майже на 20 %), виробів з іншого каменю на 12,0 %, а з мармуру, травертину, алебастру тесаного майже на 31,0 %. Така ж тенденція характерна і для добування солі, зменшення обсягів якої та недостатні роботи з водовідведення з діючих та недіючих шахт призводить до осідання ґрунтів і загрожує зникненню соціальної інфраструктури;

– дані табл. 1. свідчать, що у звітності не відображені такі стратегічні виробниці добувної промисловості, як цеоліти, барити, руди кольорових металів та інші, які мають великий попит не тільки на національному, але і на зовнішньому ринку. На нашу думку, діяльність таких підприємств добувної промисловості перебуває в тіні, через що у бюджет області не надходять значні кошти.

У складі виробничо-ресурсного потенціалу області вагома частка належить мінеральним водам. За класифікацією видів економічної діяльності виробництво мінеральних вод належить до секції D – переробна промисловість, а за нижчим рівнем до розділу 15 – виробництво харчових продуктів, напоїв та до класу 15.98 та підкласу 15.98.0 – виробництво мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв. Цей підклас включає виробництво та розлив по пляшках природних та мінеральних вод з джерел та свердловин. Однак недоліком класифікації видів економічної діяльності, на нашу думку, є те, що розвідані родовища мінеральних вод не віднесені до жодного з видів економічної діяльності добувної промисловості.

Закарпаття є курортним регіоном. За висновками фахівців, мінеральні та термальні води краю за своїм хімічним складом і лікувальними властивостями не поступаються відомим водам Кавказу, Чехії, Франції. В області вивчено понад 700 водопроявів у складі

67 основних родовищ мінеральних вод. Із 36 типів мінеральних вод країни, 32 знаходяться в Закарпатті. Їх загальний добовий дебіт близько 10 тис. м³, з яких у теперішній час використовується близько 7 % [5].

Таблиця 1

Окремі показники діяльності підприємств добувної промисловості регіону *

Показники діяльності	2003	2004	2005	2007	2007, % до 2003 р.
Промислові підприємства, всього одиниць	1601	1880	1897	1872	116,9
в т. ч.: добувної промисловості	49	58	57	59	120,4
з неї: добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	45	55	53	56	124,4
Підприємства добувної промисловості, % до всіх	3,1	3,1	3,0	3,1	x
Обсяги реалізованої продукції, всього, млн грн	1984,0	2811,1	3200,3	4575,3	230,6
– добувна промисловість	30,2	47,3	51,7	57,8	191,4
– з добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	27,1	44,1	47,9	54,7	201,8
Добувна промисловість, % до всієї	1,5	1,7	1,6	1,3	x
Переробка та виробництво продукції в натуральному виразі:– вугілля, тис. т	1,0	1,0	1,0	0,5	50,0
– вапно будівельне, тис. т	10,1	9,9	10,1	8,1	80,2
– сіль (видобуток), тис. т	132,3	185,7	124,3	95,3	72,0
– каолін, тис. т.	9,8	10,9	7,1	10,4	106,1
– галька, гравій, щебінь та камінь дроблений, тис. м ³	1323,7	1726,9	1226,0	1397,7	105,6
– піски природні, тис. м ³	24,3	18,9	50,2	93,0	382,7
– вироби з мармуру, травертину, алебастру тесаного, т	218,0	210,0	500,0	151,0	69,3
– вироби з іншого каменю	5,0	3,7	41,6	4,4	88,0
– вермикуліт відшарований, глини спучені, шлак спінений та спучені мінеральні продукти, тис. м ³	33,4	41,3	63,2	57,3	171,5

* Джерело: [розраховано за 5, с. 83, 85, 89, 90, 92, 94].

До державного стандарту України «Води мінеральні питні» внесено 19 типів мінеральних вод Закарпаття. В області є майже всі найвідоміші мінеральні води: гідрокарбонатні натрієві, хлоридно-гідрокарбонатні, гідрокарбонатно-сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфатні, миш'яковисті, кремнієві. Вони є основним бальнеологічним ресурсом краю. За відомими аналогами в області є 4-и родовища типу Єсентуки, 3 – типу Боржомі. Окрім цього, в області є унікальні мінеральні води, які не мають аналогів, наприклад Келечинська, Сойминська, Поляно-Квасівська та ін. [3].

За географічним розташуванням і геологічними особливостями родовища мінеральних вод поділяють на три основні групи: Свалявську, Міжгірську та Ужанську. Значною за ресурсним потенціалом є Свалявська група, водночас вона є найбільш вивченою і практично повністю освоєною в експлуатаційному відношенні.

Питома частка бальнеологічних груп родовищ мінвод Закарпаття (за кадастром мінеральних вод України) припадає на наступні: вуглекислі – 66 %, сульфідні – 17, залізисті-поліметалеві – 5 % і на інші чотири групи – по 3 %, до яких входять: бромні, йодно-бромні, йодні; кремнієві; термальні; води без специфічних компонентів і властивостей [3].

Рациональне використання бальнеоресурсів області науковцями фахівцями пропонується здійснювати в межах курортно-рекреаційних зон, а саме: Ужгородської, Мукачівської, Великоберезнянсько-Перечинської, Міжгірської, Свалявської, Іршавської, Берегівської, Хустсько-Виноградівської, Тячівської та Рахівської.

У кожній з них наявні лікувальні, лікувально-оздоровчі та рекреаційні ресурси, які рекомендується використовувати для оздоровлення і відпочинку населення з використанням мережі туристично-рекреаційних закладів. Мінводи джерел Закарпаття у зростаючих масштабах розливаються підприємницькими структурами та використовуються населенням, як лікувальні або столові. На даний час розливаються і добре відомі споживачам далеко за межами області

такі типи вод: «Поляна Купель», «Плосківська», «Поляна Квасова», «Лужанська», «Неліпинська», «Свалява», «Шаянська», «Рахівська», «Радванка». Практично не розливаються закарпатські нарзани, які мають добрі смакові властивості та широко використовуються в побуті місцевим населенням (зокрема, Пастільська та Келечинська мінводи, які епізодично розливалися раніше). Не випадково, що потужності підприємств, передусім малих, викликають зацікавленість з боку бізнесу підприємницьких структур, про що зокрема засвідчує введення додаткових потужностей у 2000 р. по розливу 1,6 млн, а в 2005 р. – 4, 0 млн пляшок у рік [5].

Практично мало використовуються в області в рекреаційних цілях термальні мінеральні води (різної мінералізації, хімічного складу та температури). Їх джерела знаходяться в основному в низинних районах області. Ці ресурси перспективні для бальнеологічного використання. Про це засвідчують досягнення наших сусідів – угорців, а тому їх досвід необхідно застосувати у будівництві в області рекреаційно-оздоровчих центрів на основі передових технологій та пропозицій закарпатських науковців [6]. Отже, перспективні напрямки відтворення і розвитку виробничо-ресурсного потенціалу мінеральних та бальнеологічних вод Закарпаття повинні ґрунтуватись на освоєнні ще невикористовуваних родовищ та водопроявів, передусім у Міжгірському, Рахівському, Тячівському та інших гірських і передгірних територіях регіону (за винятком Свалявського). Необхідно здійснити реальну технологічно-економічну оцінку таких родовищ та водопроявів з метою збільшення надходжень у бюджет області.

Добувна промисловість все більше приваблює підприємців щодо збільшення вкладання інвестицій в основний капітал (табл. 2).

Таблиця 2

Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності добувної промисловості*
(у фактичних цінах; млн грн)

Види промислової діяльності	Секції та підсекції КВЕД	2003	2004	2005	2007	2007, % до:	
						2003	2005
Вся промисловість	C, D	299,0	257,3	295,7	573,5	191,8	193,9
Добувна промисловість	C	7,9	15,1	17,6	42,9	543,0	243,8
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	CA	0,2	11,4	11,6	32,3	16,2 рази	278,4
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	CB	7,7	3,7	6,0	10,7	139,0	178,3
Довідково: виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	E	26,7	50,3	57,5	54,7	204,9	95,0
Добувна промисловість, % до всієї		2,6	5,9	6,0	7,5	x	x

* Джерело: [розраховано за 5, с. 166].

За даними табл. 2 можна зробити наступні висновки:

– якщо у 2007 р. порівняно з 2003 та 2005 р. інвестиції в основний капітал всієї промисловості як у першому, так і другому випадках зросли більш ніж в 1,9 раза, то у добувній промисловості відповідно у 5,4 та 2,4 раза, а з добування паливно-енергетичних корисних копалин у 16,2 та майже у 2,8 раза;

– у 2003 р. частка добувної до всієї промисловості регіону становила 2,6 %, у 2005 р. – 6,0, а в 2007 р. – 7,5 %. Отже, види економічної діяльності добувної промисловості особливо привабливі для інвесторів, чого не спостерігається у секції E, де інвестиції у 2007 г. порівняно з 2003 р. зросли тільки у 2,0 рази, а по відношенню до 2005 р. зменшились майже на 5,0 %.

Згідно з Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області» [7] передбачено залучення інвестицій на соціально-економічний розвиток Закарпаття, створення нових робочих місць, а також подолання наслідків катастрофічних повоєнних в Закарпатській області. До територій пріоритетного розвитку регіону віднесені всі міста та райони, за винятком Іршавського. Реалізація інвестиційних проектів за видами економічної діяльності на території пріоритетного розвитку регіону відображає табл. 3.

З наведеної табл. 3 випливають наступні висновки щодо реалізації інвестиційних проектів за КВЕД переробної промисловості. По-перше, в цілому по області за рахунок всіх 17-и

секцій видів економічної діяльності проектами передбачено освоїти 223,7 млн дол. США, з початку реалізації проектів освоєно 85,3 млн дол. США, або 38,1 %, у тому числі в добувній промисловості відповідно 23,5 та 7,1 млн дол. США, або 30,4 %.

Таблиця 3

Реалізація інвестиційних проектів за видами економічної діяльності добувної промисловості на території пріоритетного розвитку *

Види економічної діяльності	Секції та підсекції КВЕД	Передбачено проектами	Надійшло з початку реалізації проектів	У тому числі за 2006 р.	% до обсягів, передбачених проектами
По області	A-Q	223700	85293	11033	38,1
Промисловість	C, D	208099	58642	7995	28,2
Добувна промисловість	C	23519	7148	–	30,4
Видобування енергетичних матеріалів	CB	652	858	–	131,6
Видобування неенергетичних матеріалів	CA	22867	6290	–	27,5
Довідково: Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	E	127264	495	72	0,4
Добувна галузь (C), % до:					
Області	A-Q	10,5	8,4	x	x
Промисловості	C, D	11,3	12,2	x	x

* Джерело: [розрах. за 5, с. 184].

По-друге, все більший інтерес викликає секція C, B – видобування енергетичних матеріалів, де проектні завдання перевиконані на 31,6 %, або більше як на 0,2 млн дол. США.

По-третє, у процентному відношенні освоєння інвестиційних проектів у добувній промисловості здійснюється більш успішно, ніж промисловістю в цілому (30,4 % в першому випадку і 28,3 % – у другому).

По-четверте, частка добувної промисловості до всіх передбачених інвестиційних проектів становить 10,5 %, в тому числі до всієї промисловості – 11,3 %, а з початку реалізації проектів відповідно 8,4 та 12,2 %.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових досліджень та статистичних матеріалів доводить, що добувна галузь Закарпатської області, особливо стосовно мінеральних вод, мармуру, є інвестиційно привабливою частиною народногосподарського комплексу, що сприяє відтворенню трудового потенціалу регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єременко В. Г. Соціальна економіка / В. Г. Єременко. – [2-е вид., адапт. і доп.]. – К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.
2. Вайнагій В. М. Шляхи використання бальнеоресурсів Закарпаття у відновлювальному лікуванні / В. М. Вайнагій, І. С. Лемко, В. Д. Брич // Вісник Ужгородського національного університету. – 2001. – № 3. – С. 28–30. – (Серія «Медицина»).
3. Поп С. С. Природні ресурси Закарпаття / С. С. Поп. – Ужгород : ТОВ «Спектраль», 2002. – 296 с.
4. Класифікація видів економічної діяльності (ДК009:2005). – [Чинний від 01.04.2006]. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 191 с. – (Національний класифікатор України).
5. Статистичний щорічник Закарпаття за 2007 / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2008. – 591 с.
6. Лендел М. А. Роль інвестицій у забезпеченні функціонування виробничого потенціалу Закарпатської області / М. А. Лендел, С. А. Товканець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2007. – № 23. – С. 158–162.
7. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області: Закон України від 24 грудня 1998 р., № 357. – XIV. – 1999. – № 7. – Ст. 51.